

Наталія Філіпенко

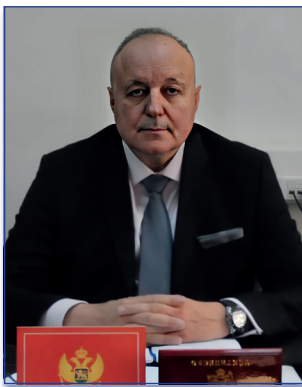
DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.15>
УДК 343.98 (477)

Наталія Філіпенко,

докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри права гуманітарно-правового факультету
Національного аерокосмічного університету
«Харківський авіаційний інститут»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9469-3650>
e-mail: n.filipenko@khai.edu

Олександр Іванович,

Doctor of Science, regular university professor, adviser,
Police Administration of Montenegro,
e-mail: ialeksandar@t-com-me

Олександр Іванович

Військова реформа крізь призму гендерної рівності: український досвід

У статті досліджується роль гендерної політики як ключового чинника модернізації Збройних Сил України в умовах повномасштабної війни. Проаналізовано еволюцію підходів до гендерної інтеграції в оборонному секторі, починаючи з нормативно-правових змін після 2014 року й до глибоких трансформацій, спричинених війною 2022 року. Особливу увагу приділено впровадженню інституційних механізмів забезпечення гендерної рівності: розширенню доступу жінок до бойових посад, створенню інфраструктури підтримки для військовослужбовиць, запровадженню гендерного бюджетування та механізмів протидії сексуальному насильству. У статті також представлено порівняльний аналіз досвіду залучення жінок до збройних сил інших держав — зокрема Ізраїлю, Норвегії, Литви, США та Канади — з акцентом на моделі гендерної інтеграції, кадрову політику, стандарти НАТО та соціальні гарантії. Показано, що український підхід до гендерної трансформації ЗСУ не лише відповідає міжнародним стандартам, а й формує нові практики, які визнаються на глобальному рівні. Зроблено висновок, що участь жінок у військовій сфері є не лише питанням прав людини, а й чинником стратегічної ефективності, стійкості та модернізації сектору безпеки й оборони.

Ключові слова: гендерна рівність; гендерні стереотипи; гендерна політика; Збройні Сили України; модернізація війська; жінки у війську; гендерна інтеграція; Резолюція 1325; міжнародний досвід; НАТО; військова реформа; стратегічна стійкість; збройні сили інших держав; соціальний діалог; трудові відносини.

Постановка наукової проблеми. У сучасних умовах участь жінок у збройних силах набула стратегічного значення, ставши невід'ємною складовою ефективного функціонування оборонного сектору як в Україні, так і в глобальному контексті. Зростання гендерного різноманіття в армії є природним наслідком ширших соціальних трансформацій, зокрема процесу фемінізації суспільства, у якому жінки дедалі активніше обіймають ключові ролі та впливають на формування політики безпеки. Сьогодні міжнародна спільнота визнає, що жінки мають бути повноправними учасницями військової служби, здатними ефективно діяти в усіх її аспектах – від виконання бойових завдань до участі у стратегічному плануванні та управлінні.

Одним із ключових міжнародних документів, що визначає стандарти реалізації принципу гендерної рівності, залишається Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW)¹, ратифі-

¹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/180 від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

кована Україною у 1980 році. Відповідно до статті 2 Конвенції, держави-учасниці зобов'язуються рішуче засуджувати будь-які прояви дискримінації щодо жінок і вживати ефективних заходів для її запобігання. Це передбачає не лише закріплення принципу гендерної рівності в національному законодавстві чи конституції, а й забезпечення його практичного втілення через дієві правові механізми, інституційні гарантії та державну політику.

Попри значний поступ у напрямі гендерної інтеграції, процес залучення жінок до Збройних Сил України й надалі стикається з низкою викликів. Одним із головних бар'єрів залишається стійкість патріархальних стереотипів, що збереглися як у суспільній свідомості, так і в окремих сегментах військового середовища. Такі уявлення не лише не сприяють повноцінному включенню жінок у військову сферу, а й ускладнюють їхню службу на рівні сприйняття, оцінки професійних якостей і взаємодії в колективі. Подолання цих бар'єрів є необхідною умовою для успішної реалізації військової реформи, орієнтованої на принципи інклюзивності, ефективності та демократичного управління.

Метою статті є аналіз практичних аспектів реалізації гендерної політики у ЗСУ, зокрема участі жінок у бойових підрозділах, механізмів захисту від дискримінації та програм підтримки військовослужбовиць.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Роль гендерної політики як ключового чинника модернізації Збройних Сил України є предметом активного міждисциплінарного дослідження в українській науковій спільноті. Значний внесок у розвиток теоретичних і прикладних засад гендерної рівності зробили такі дослідники, як О. Бандурко, О. Василюк, О. Войтенко, А. Жиденко, Н. Костенко, Т. Марценюк, О. Палій, А. Сороківська-Обіход, О. Суслова, Д. Смерницький, О. Стяжкіна, Н. Філіпенко, Д. Тінін, Л. Яворська та ін. У їхніх працях розглядаються питання гендерної інтеграції у секторі безпеки, участі жінок у військовій службі, подолання дискримінаційних практик, а також впливу патріархальних стереотипів на формування кадрової політики та суспільного сприйняття військової служби жінок. Водночас багато питань гендерної рівності ще залишилися невирішеними, зокрема подолання прихованої дискримінації, забезпечення рівного доступу до командних посад, створення безпечного середовища для жінок у війську, а також належне реагування на випадки сексуального насильства, що потребує подальших глибоких наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу. У сучасному суспільстві, що переживає глибокі трансформації у сфері прав людини, демократії та соціальної справедливості, питання подолання гендерних стереотипів набуває особливої актуальності. Гендерна рівність дедалі частіше розглядається не лише як етична норма, а як необхідна умова сталого розвитку, ефективного державного управління та безпекової політики. У цьому контексті критичне осмислення усталених уявлень про «традиційні» ролі жінок і чоловіків стає важливим інструментом для формування інклюзивного суспільства. Гендерні стереотипи мають суттєвий вплив на формування гендерної ідентичності та поведінкових моделей, оскільки вони визначають очікування суспільства щодо «прийнятних» рис, ролей і дій для чоловіків і жінок. Усвідомлення цієї проблеми є критично важливим, адже кожна особа — незалежно від статі — володіє унікальними психологічними характеристиками, здібностями та потенціалом, які не повинні обмежуватися соціальними шаблонами.

Розуміння балансу маскулінності та жіночності в психіці індивіда дає змогу як індивіду, так і суспільству в цілому підвищити продуктивність, зростання та гармонію в усіх сферах життя. Гендерні стереотипи, які є спрощеними, стійкими та емоційно насиченими уявленнями про чоловічу та жіночу поведінку та характеристики, пронизують різні аспекти людського існування, включаючи самосприйняття, міжособистісне спілкування та міжгрупову динаміку². Хоча ці уявлення можуть змінюватися під впливом соціальних, економічних чи політичних чинників, процес

FUNDING

This research did not receive any specific grant from funding agencies in the public, commercial, or not-for-profit sectors.

DISCLAIMER

The funder had no role in the study design, data collection and analysis, decision to publish, or preparation of the manuscript.

CONTRIBUTORS

The authors contributed solely to the intellectual discussion underlying this paper, case-law exploration, writing and editing, and accept responsibility for the content and interpretation.

CREATIVE COMMONS 4.0 ATTRIBUTION INTERNATIONAL (CC_BY_4.0)

Ця стаття з відкритим доступом, поширена на умовах Ліцензії атрибуції Creative Commons (CC_BY_4.0), що дає змогу необмежено використовувати, поширювати й відтворювати на будь-якому носії за умови посилання на оригінального(-их) автора(-ів) та джерела.

² Palagnyuk, M.M. (2015). Genderna problematika: vikliki suchasnosti [Gender issues: challenges of the present]. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii - Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 60, 73-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpvgvzdia_2015_60_8

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

MILITARY REFORM THROUGH THE LENS OF GENDER EQUALITY: THE UKRAINIAN EXPERIENCE

The article explores the role of gender policy as a strategic driver of institutional transformation and operational effectiveness within the Armed Forces of Ukraine (AFU) in the context of full-scale war. It offers a comprehensive analysis of the evolution of gender integration in the Ukrainian defense sector, tracing the trajectory from the initial regulatory reforms following the 2014 Russian aggression to the accelerated and systemic changes catalyzed by the 2022 invasion. Gender policy is examined not as a peripheral initiative but as a core component of defense modernization, resilience-building, and democratic civil-military relations. Special emphasis is placed on the implementation of institutional mechanisms aimed at ensuring gender equality and operational parity, including the expansion of women's access to combat and command roles, the development of gender-sensitive infrastructure (such as separate sanitation facilities, childcare spaces, and rest areas), the introduction of gender-responsive budgeting (GRB), and the establishment of formal mechanisms for preventing and responding to sexual harassment and gender-based violence. The article also presents a comparative analysis of gender integration models in the armed forces of Israel, Norway, Lithuania, the United States, and Canada, examining personnel policies, recruitment and retention strategies, NATO interoperability standards, and social protection frameworks. Through this lens, Ukraine's approach is shown to not only align with international norms and commitments—such as UNSCR 1325 and NATO's Gender Perspective—but also to contribute to the emergence of innovative practices that may inform global defense reform agendas. The study concludes that the meaningful participation of women in the military is not merely a matter of formal equality or human rights compliance, but a strategic asset that enhances the adaptability, legitimacy, and combat effectiveness of the security and defense sector.

Keywords: gender equality; gender stereotypes; gender policy; Armed Forces of Ukraine; military modernization; women in the military; gender integration; Resolution 1325; international experience; NATO; military reform; strategic resilience; armed forces of other countries; social dialogue, employment relations.

трансформації зазвичай є поступовим і неоднорідним. Залучення жінок до збройних сил актуалізує дискусію щодо їхнього місця в армії, особливо в контексті стійких гендерних уявлень про роль жінки в суспільстві. Це викликає потребу в переосмисленні усталених моделей і формуванні стратегій, спрямованих на реалізацію принципу гендерної рівності у військовій сфері. Завдяки соціологічним дослідженням, що аналізують досвід жінок-військовослужбовиць, стало можливим ідентифікувати ключові типи гендерних стереотипів, які класифікують поведінку та діяльність відповідно до традиційних рольових моделей, закріплених за чоловіками та жінками.

Дослідження свідчать, що близько 57% жінок-військовослужбовиць у сфері військово-професійної діяльності демонструють схильність до внутрішньої підтримки гендерних стереотипів, які приписують їм вищі професійні якості порівняно з чоловіками. Ці стереотипи йдуть від переконання, що жінки в армії мають підвищений рівень конкурентоспроможності у сферах, які вимагають певних особистих якостей, таких як уважність, рішучість, стійкість, своєчасність, емпатія та інноваційне мислення³. Така тенденція є складним соціально-психологічним явищем, що поєднує як елементи самоствердження, так і вплив усталених уявлень про «жіночі» та «чоловічі» ролі у військовому середовищі. З одного боку, це може свідчити про прагнення жінок утвердити свою професійну значущість у традиційно маскуліноному просторі, де їхній внесок часто недооцінюється або сприймається крізь призму упереджень. З іншого — така самооцінка може бути наслідком адаптації до очікувань суспільства, яке вимагає від жінок постійного доведення своєї компетентності, витривалості та лояльності. Цей феномен також вказує на складність процесу гендерної інтеграції у військову сферу, де жінки не лише стикаються із зовнішніми бар'єрами, а й внутрішньо засвоюють стереотипні моделі, які можуть впливати на їхню поведінку, кар'єрні орієнтири та взаємодію з колегами. У деяких випадках це призводить до гіперкомпенсації — коли жінки намагаються перевершити очікування, демонструючи надмірну професійну активність, щоб уникнути сумнівів у своїй спроможності. Водночас така динаміка відкриває важливе поле для подальших досліджень і корекції освітніх та кадрових політик. Вона підкреслює необхідність створення безпечного, інклюзивного середовища, де професійні якості оцінюються незалежно від статі, а гендерні стереотипи поступово втрачають свою нормативну силу. Формування гендерно чутливої культури в армії — це не лише питання рівності, а й передумова для ефективного функціонування військових структур у сучасному світі.

На думку дослідників⁴, залучення жінок до військової служби, попри стійкі гендерні стереотипи, які досі зберігаються в суспільній свідомості, позитивно впливає на загальну ефективність функціонування армії. За умови забезпечення рівного доступу до професійної підготовки, а також за відсутності упередженого ставлення, жінки демонструють таку саму здатність до виконання службових обов'язків, як і чоловіки, досягаючи високих результатів у різних сферах військової діяльності. Це спостереження підкреслює необхідність диференційованого підходу до відбору кандидатів на військову службу, який має базуватися не на статі, а на індивідуальних здібностях, мотивації та професійній придатності. Адже

³ Hrytsai, I.O. (2016). Problema hendernoho balansu u natsionalnykh zbroynykh sylakh: teoretyko-prykladnyi aspekt [The problem of gender balance in the national armed forces: theoretical and applied aspect]. *Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnoho prava - Scientific Bulletin of Public and Private Law*, 5, 3-8. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2016/5/3.pdf>

⁴ Див. докладніше: Сороківська-Обіход А. Імплементация Резолюції ради безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» в законодавство України за досвідом Збройних Сил України. Гендерна політика в умовах воєнного стану: правовий вимір [The implementation of UN Security Council Resolution 1325 'Women, Peace and Security' into Ukrainian legislation, drawing on the experience of the Armed Forces of Ukraine. Gender policy under martial law: the legal dimension]: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції 15 червня 2023 р. Науково-дослідний інститут публічного права. Одеса : Видавництво «Юридика», 2023. С. 260–265.; Тінін Д.Г. (2023) Деякі аспекти гендерної рівності у воєнний час: як війна змінює роль жінок у суспільстві [Some aspects of gender equality in times of war: how war changes the role of women in society]. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету*. Серія ПРАВО. С. 432–437.

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

MILITÄRREFORM UNTER DEM ASPEKT DER GESCHLECHTERGLEICHSTELLUNG: DIE UKRAINISCHE ERFAHRUNG

Zusammenfassung. Der Artikel untersucht die Rolle der Geschlechterpolitik als Schlüsselfaktor für die Modernisierung der Streitkräfte der Ukraine unter den Bedingungen eines umfassenden Krieges. Es wird die Entwicklung der Ansätze zur Geschlechterintegration im Verteidigungssektor analysiert, angefangen bei den rechtlichen Änderungen nach 2014 bis hin zu den tiefgreifenden Transformationen, die durch den Krieg von 2022 ausgelöst wurden. Besonderes Augenmerk wird auf die Einführung institutioneller Mechanismen zur Gewährleistung der Geschlechtergleichstellung gelegt: die Erweiterung des Zugangs von Frauen zu Kampfposten, die Schaffung einer Unterstützungsinfrastruktur für Soldatinnen, die Einführung von Gender-Budgeting sowie Mechanismen zur Bekämpfung sexueller Gewalt. Der Artikel enthält zudem eine vergleichende Analyse der Erfahrungen mit der Einbindung von Frauen in die Streitkräfte anderer Staaten – insbesondere Israels, Norwegens, Litauens, der USA und Kanadas – mit Schwerpunkt auf Modellen der Geschlechterintegration, Personalpolitik, NATO-Standards und sozialen Garantien. Es wird gezeigt, dass der ukrainische Ansatz zur geschlechtsspezifischen Transformation der Streitkräfte nicht nur internationalen Standards entspricht, sondern auch neue Praktiken hervorbringt, die auf globaler Ebene anerkannt werden. Es wird der Schluss gezogen, dass die Beteiligung von Frauen im militärischen Bereich nicht nur eine Frage der Menschenrechte ist, sondern auch ein Faktor für strategische Effizienz, Nachhaltigkeit und Modernisierung des Sicherheits- und Verteidigungssektors.

Schlüsselwörter: Gleichstellung der Geschlechter; Geschlechterstereotypen; Gleichstellungspolitik; Streitkräfte der Ukraine; Modernisierung der Streitkräfte; Frauen im Militär; Gender-Integration; Resolution 1325; internationale Erfahrungen; NATO; Militärreform; strategische Stabilität; Streitkräfte anderer Staaten, sozialer Dialog, Arbeitsbeziehungen.

не всі чоловіки мають схильність або достатній рівень підготовки для ефективного виконання військових завдань, так само як і не всі жінки. Відтак, гендерно нейтральні критерії відбору дозволяють формувати більш збалансовані, компетентні та функціонально ефективні підрозділи.

У контексті трансформації характеру сучасних воєн, де дедалі більшу роль відіграють технології, інформаційна безпека, стратегічне планування та психологічна стійкість, фізична сила втрачає своє домінуюче значення. Це, своєю чергою, зменшує релевантність статі як визначального чинника при розподілі ролей у Збройних Силах. Натомість зростає потреба у різноманітності компетенцій, гнучкості мислення та здатності до міждисциплінарної взаємодії – як серед чоловіків, так і серед жінок. Переосмислення традиційних уявлень про роль жінки у військовій сфері є не лише соціально справедливим, а й стратегічно доцільним кроком, що відповідає викликам сучасної безпеки та оборони. Фемінізація збройних сил відображає глибші соціальні трансформації, які засвідчують зростання ролі жінок у забезпеченні національної та міжнародної безпеки. Їхній внесок у військову справу є не лише символом рівності, а й практичним чинником, що впливає на якість командування, згуртованість підрозділів та успішність військових кампаній. Ефективність армії значною мірою залежить від того, наскільки жінки-військовослужбовці мають змогу реалізувати свій професійний потенціал, бути залученими до ухвалення рішень і брати участь у виконанні загальної місії⁵.

Забезпечення гендерної рівності є фундаментальним принципом сучасного демократичного суспільства, що визнається як на міжнародному, так і на національному рівнях. Одним із ключових міжнародних документів у цій сфері є Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW). Відповідно до статті 1 Конвенції, дискримінацією щодо жінок вважається «будь-яке розрізнення, виключення чи обмеження за ознакою статі, яке має на меті або наслідком порушення або скасування визнання, користування чи здійснення жінками, незалежно від їхнього сімейного стану, на основі рівності чоловіків і жінок, прав людини і основних свобод у політичній, економічній, соціальній, культурній, громадській або будь-якій іншій сфері»⁶. Цей документ покладає на держави-учасниці обов'язок вживати всіх належних заходів для усунення дискримінації, включаючи перегляд законодавства, впровадження політич рівності та забезпечення ефективних механізмів захисту прав жінок.

На національному рівні принцип гендерної рівності закріплено в Конституції України, де у статті 24 зазначено: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі...»⁷. Це положення створює правову основу для недопущення дискримінації за статевою ознакою в усіх сферах суспільного життя, включаючи сектор безпеки та оборони.

Крім того, Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» (2005 р.) конкретизує механізми реалізації цього принципу. У статті 1 закону визначено, що гендерна рівність – це «рівний правовий статус жінок і чоловіків та рівні можливості для його реалізації, що дає змогу особам обох статей брати рівну участь в

⁵ Путівник гендерної інтеграції у Збройних силах України [Guide to Gender Mainstreaming in the Armed Forces of Ukraine]. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf

⁶ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, прийнята резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 34/180 від 18 грудня 1979 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.

⁷ Конституція України [The Constitution of Ukraine]: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р.: із змінами і допов. станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/constitution>

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

**LA RÉFORME MILITAIRE
À TRAVERS LE PRISME
DE L'ÉGALITÉ DES SEXES :
L'EXPÉRIENCE UKRAINIENNE**

Résumé. Cet article examine le rôle de la politique d'égalité des sexes comme facteur clé de la modernisation des forces armées ukrainiennes dans le contexte d'une guerre de grande ampleur. L'évolution des approches d'intégration des femmes dans le secteur de la défense est analysée, depuis les changements réglementaires et juridiques intervenus après 2014 jusqu'aux profondes transformations induites par la guerre de 2022. Une attention particulière est portée à la mise en œuvre de mécanismes institutionnels visant à garantir l'égalité des sexes : élargissement de l'accès des femmes aux postes de combat, création d'une infrastructure de soutien pour les femmes militaires, introduction d'une budgétisation sensible au genre et de mécanismes de lutte contre les violences sexuelles. L'article présente également une analyse comparative de l'expérience d'intégration des femmes dans les forces armées d'autres États – notamment Israël, la Norvège, la Lituanie, les États-Unis et le Canada – en mettant l'accent sur les modèles d'intégration des femmes, les politiques de personnel, les normes de l'OTAN et les garanties sociales. Il est démontré que l'approche ukrainienne de la transformation de l'égalité des sexes au sein des forces armées ukrainiennes répond non seulement aux normes internationales, mais instaure également de nouvelles pratiques reconnues à l'échelle mondiale. Il est donc conclu que la participation des femmes dans l'armée n'est pas seulement une question de droits de l'homme, mais aussi un facteur d'efficacité stratégique, de durabilité et de modernisation du secteur de la sécurité et de la défense.

Mots-clés : Égalité des sexes ; stéréotypes de genre ; politique de genre ; Forces armées ukrainiennes ; modernisation de l'armée ; femmes dans l'armée ; intégration des genres ; Résolution 1325 ; expérience internationale ; OTAN ; réforme militaire ; durabilité stratégique ; forces armées d'autres États ; dialogue social ; relations de travail.

усіх сферах життєдіяльності суспільства⁸. Закон передбачає обов'язок органів державної влади, зокрема у сфері оборони, забезпечувати рівний доступ жінок і чоловіків до професійної діяльності, просування по службі, освіти, а також до участі у прийнятті рішень.

На основі аналізу численних історико-прикладних досліджень⁹ можна стверджувати, що проблематика участі жінок у збройних силах та забезпечення їхньої гендерної рівності посідає важливе місце в науковому дискурсі. Упродовж останніх десятиліть дедалі більше держав демонструють послідовні зусилля щодо інтеграції жінок до військової сфери, формуючи ефективні моделі, засновані на принципах рівного доступу до військових посад, спеціальностей, можливостей професійного зростання та участі у прийнятті стратегічних рішень. Такий підхід активно реалізується в низці країн, зокрема в Ізраїлі, Норвегії, США, Великій Британії, Франції, Швеції, Німеччині, Канаді, Австралії, Литві, Нідерландах, Фінляндії, Італії, Південній Кореї, Індії, Південно-Африканській Республіці та інших.

Наприклад, ізраїльська модель гендерної інтеграції у збройні сили вважається однією з найрозвиненіших у світі. Жінки в Ізраїлі проходять обов'язкову строкову військову службу нарівні з чоловіками, зазвичай протягом 24 місяців, і становлять близько 50% призовного контингенту. Вони мають доступ до понад 90% військових посад, включаючи бойові, командні, технічні та розвідувальні підрозділи. У ЦАХАЛІ жінки служать як снайперки, операторки безпілотних літальних апаратів, інструкторки, офіцерки розвідки, пілотеси, а також командирки бойових підрозділів¹⁰. Історично участь жінок у військовій службі в Ізраїлі бере початок ще з часів війни за незалежність 1948 року, коли жінки брали активну участь у бойових діях. З того часу їхня роль поступово розширювалася, а законодавчі та інституційні зміни сприяли формуванню умов для повноцінної служби. У 2000-х роках було ухвалено низку рішень, які відкрили жінкам шлях до бойових частин, зокрема до змішаних батальйонів, таких як «Каракаль», «Лев леванон» та «Бардалес», де жінки служать на рівних із чоловіками. Попри високий рівень формальної рівності, жінки в армії Ізраїлю продовжують стикатися з низкою викликів, зокрема пов'язаних із поєднанням військової служби та материнства, просуванням на вищі командні посади, а також подоланням стереотипів у традиційно «чоловічих» військових спеціальностях. Проте держава активно впроваджує політики підтримки, включаючи гендерно чутливе планування, адаптацію інфраструктури, створення умов для служби жінок-матерів та механізми запобігання сексуальним домаганням. Але ізраїльський досвід демонструє, що системна інтеграція жінок у збройні сили можлива за умов політичної волі, нормативної підтримки та практичної адаптації військової структури до принципів гендерної рівності.

На зазначають дослідники, які спеціалізуються на цій проблематиці¹¹, гендерна рівність у Південноатлантичному союзі (НАТО) розглядається як стратегічний пріоритет, що пронизує всі аспекти діяльності

⁸ Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків [On ensuring equal rights and opportunities for women and men]: Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866-IV. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177>

⁹ Див. докладніше: Жиденко А. Жінки у різних арміях світу: досягнення та виклики [Women in the world's armed forces: achievements and challenges] // Вікна. 2024. 24 грудня. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznyh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>; Жінки в конфлікті: роль жінок у процесах війни та миру [Women in conflict: the role of women in war and peace processes] // Lviv Herald. 2025. 17 квітня. URL: <https://www.lvivherald.com/uk/post/zhinky-v-konflikti-rol-zyh-zhynok-u-protsah-voiny-ta-miry>; Призов жінок до армії в Європі: які країни і чому змінюють військову службу [Conscription of Women into the Military in Europe: Which Countries Are Changing Military Service and Why] // НВ / BBC. 2025. 20 листопада. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/prizov-zhinok-do-armiji-v-yevropi-yaki-krajini-i-chomu-zminyuyut-viyskovu-sluzhbu-50562364.html> та ін.

¹⁰ Грицанюк В. В. Жінки в системі національної безпеки Ізраїлю: шлях до гендерної рівності [Women in Israel's National Security System: The Path to Gender Equality]. *Сутність та національні інтереси*. 2025. № 11 (19). С. 569–577. URL: <https://sci.lubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/16747>

¹¹ Жиденко А. Жінки у різних арміях світу: досягнення та виклики [Women in the World's Armies: Achievements and Challenges]. Вікна. 2024. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznyh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>

Nataliia Filipenko,
Aleksandar Ivanović

REFORMA WOJSKOWA W KONTEKŚCIE RÓWNOŚCI PŁCI: DOŚWIADCZENIA UKRAIŃSKIE

Streszczenie. W artykule przeanalizowano rolę polityki równości płci jako kluczowego czynnika modernizacji Sił Zbrojnych Ukrainy w warunkach wojny na pełną skalę. Przeanalizowano ewolucję podejść do integracji płciowej w sektorze obronnym, począwszy od zmian normatywno-prawnych po 2014 roku, aż po głębokie transformacje spowodowane wojną w 2022 roku. Szczególną uwagę poświęcono wdrażaniu instytucjonalnych mechanizmów zapewnienia równości płci: rozszerzeniu dostępu kobiet do stanowisk bojowych, tworzeniu infrastruktury wsparcia dla kobiet w służbie wojskowej, wprowadzeniu budżetowania z uwzględnieniem kwestii płci oraz mechanizmów przeciwdziałania przemocy seksualnej. W artykule przedstawiono również analizę porównawczą doświadczeń związanych z włączaniem kobiet do sił zbrojnych innych państw – w szczególności Izraela, Norwegii, Litwy, Stanów Zjednoczonych i Kanady – z naciskiem na modele integracji płciowej, politykę kadrową, standardy NATO oraz gwarancje socjalne. Wykazano, że ukraińskie podejście do transformacji płciowej Sił Zbrojnych Ukrainy nie tylko odpowiada międzynarodowym standardom, ale także kształtuje nowe praktyki, które są uznawane na poziomie globalnym. Stwierdzono, że udział kobiet w sferze wojskowej jest nie tylko kwestią praw człowieka, ale także czynnikiem strategicznej skuteczności, stabilności i modernizacji sektora bezpieczeństwa i obrony.

Słowa kluczowe: równość płci; stereotypy płciowe; polityka równości płci; Siły Zbrojne Ukrainy; modernizacja wojska; kobiety w wojsku; integracja płciowa; rezolucja nr 1325; doświadczenia międzynarodowe; NATO; reforma wojskowa; stabilność strategiczna; siły zbrojne innych państw, dialog społeczny, stosunki pracy.

Альянс – від оперативного планування до миротворчих місій. НАТО послідовно інтегрує гендерну перспективу в оборонну політику, визнаючи, що участь жінок у секторі безпеки є не лише питанням прав людини, а й чинником оперативної ефективності. У 2024 році було оновлено ключовий документ – «Політика НАТО щодо жінок, миру та безпеки» (NATO Policy on Women, Peace and Security), яка закріплює зобов'язання Альянсу щодо реалізації порядку денного Резолюції 1325 Ради Безпеки ООН та пов'язаних із нею рішень¹². Ця політика передбачає інтеграцію гендерної перспективи у всі рівні військового планування, оперативного командування, навчання, підготовки персоналу та оцінки місій. Особлива увага приділяється участі жінок у миротворчих операціях, де їхня присутність сприяє ефективнішій комунікації з місцевим населенням, зменшенню ризиків сексуального насильства та підвищенню довіри до міжнародних сил. У Стратегічній концепції НАТО 2022 року також наголошено, що гендерна рівність є наскрізним принципом у виконанні основних завдань Альянсу – стримування, оборони, управління кризами та кооперативної безпеки¹³. Для реалізації цих цілей НАТО створило мережу радників з гендерних питань (GENADs), які працюють у штабах і на місцях розгортання сил, а також впроваджує План дій з виконання політики НАТО/ЄАПР щодо жінок, миру та безпеки на 2021–2025 роки, що включає конкретні індикатори, механізми моніторингу та звітності¹⁴.

У країнах Балтійського та Північного регіонів, наприклад у Норвегії, з 2015 року військова служба є обов'язковою для всіх громадян, незалежно від статі. Жінки проходять службу у змішаних підрозділах, проживають у спільних казармах, тренуються разом із чоловіками. Норвезька армія активно впроваджує гендерно чутливі стандарти, включаючи заходи протидії сексуальним домаганням, психологічну підтримку та рівний доступ до командних посад.

У Фінляндії жінки мають повний доступ до військової служби, і держава активно підтримує їхню участь через гендерно чутливу політику та рівні можливості кар'єрного зростання. Військова служба для жінок у Фінляндії є добровільною, однак з кожним роком спостерігається стабільне зростання кількості охочих вступити до лав Збройних сил. З моменту запровадження добровільної служби для жінок у 1995 році понад 10000 фінок пройшли військову підготовку, і ця цифра продовжує зростати. Жінки можуть обіймати будь-які посади – від технічних і медичних до командних і бойових, включаючи службу в сухопутних військах, ВПС, ВМС та прикордонній охороні. Фінські Збройні сили приділяють особливу увагу створенню інклюзивного середовища, в якому жінки мають рівний доступ до ресурсів, навчання, військової освіти та можливостей просування по службі. У навчальних програмах враховуються гендерні аспекти, а інструктори проходять спеціальну підготовку з питань гендерної чутливості. Також діють чіткі механізми запобігання дискримінації та сексуальним домаганням, що сприяє безпечному середовищу для всіх військовослужбовців. Згідно з офіційними даними Міністерства оборони Фінляндії¹⁵, жінки, які проходять службу, демонструють високий рівень мотивації, дисципліни та професійної підготовки, а їхня участь розглядається як важливий чинник зміцнення обороноздатності країни. У 2021 році було також ухвалено рішення про розширення інформаційних кампаній, спрямованих на залучення більшої кількості жінок до військової служби, зокрема через шкільні програми, соціальні медіа та партнерство з громадськими організаціями.

¹² NATO Policy on Women, Peace and Security. NATO. 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/nato-policy-on-women-peace-and-security-2024>.

¹³ Women, Peace and Security // NATO Topics. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/wider-activities/women-peace-and-security>.

¹⁴ Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security 2021–2025. NATO. 2021. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/10/21/action-plan-for-the-implementation-of-the-natoeapc-policy-on-women-peace-and-security-2021-2025>

¹⁵ Women in voluntary military service // Finnish Defence Forces. URL: <https://puolustusvoimat.fi/en/women-in-military-service>.

У Литві жінки мають рівні права на військову службу, що закріплено в національному законодавстві та реалізується через активну участь у Збройних силах, включаючи міжнародні місії. Литовська Республіка, яка, як і Україна, перебуває в умовах підвищеної безпекової напруги, демонструє послідовну політику гендерної інтеграції у секторі оборони. Жінки вільно вступають до Національних збройних сил Литви (*Lietuvos kariuomenė*), проходять службу у всіх видах військ, включаючи сухопутні, повітряні та військово-морські сили, а також беруть участь у міжнародних операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН¹⁶. Законодавство Литви гарантує рівний доступ жінок і чоловіків до військових навчальних закладів, посад, звань і кар'єрного просування. Зокрема, у 2016 році було внесено зміни до Закону про військову службу, які закріпили принцип добровільної служби для жінок на тих самих умовах, що й для чоловіків. Жінки можуть проходити як строкову, так і професійну військову службу, а також навчатися у Військовій академії Литви. Міністерство національної оборони Литви активно підтримує гендерну рівність через інформаційні кампанії, програми наставництва, а також створення безпечного середовища для жінок-військовослужбовиць¹⁷. У структурі збройних сил діють спеціальні підрозділи, відповідальні за дотримання принципів рівності та запобігання дискримінації. Жінки обіймають командні посади, слугують у бойових підрозділах, а також виконують завдання в кібербезпеці, логістиці та військовій медицині.

Європейські країни, зокрема Швеція й Федеративна Республіка Німеччина, дозволяють жінкам повний доступ до всіх військових спеціальностей, включаючи командні, технічні та бойові посади. Обидві країни демонструють послідовну політику гендерної інтеграції у збройні сили, орієнтовану на рівність можливостей, професійний розвиток та інституційну підтримку. У Швеції військова служба є добровільною як для чоловіків, так і для жінок, однак держава активно заохочує жінок до вступу в армію. Це досягається через масштабні інформаційні кампанії, спрямовані на подолання гендерних стереотипів, а також через систему соціальних гарантій, що включає рівний доступ до військової освіти, гнучкі умови служби, підтримку під час вагітності та післяпологового періоду. Жінки проходять підготовку та службу у всіх видах Збройних сил Швеції, включаючи ВПС, ВМС та сухопутні війська. Наприклад, у бойових підрозділах, таких як механізовані бригади або підрозділи спеціального призначення, жінки служать на рівних із чоловіками, виконуючи завдання з охорони кордонів, участі в міжнародних миротворчих місіях та реагування на кризові ситуації. У Німеччині після рішення Федерального конституційного суду 2001 року, яке зобов'язало Бундесвер відкрити жінкам доступ до всіх військових посад, було здійснено масштабну реформу кадрової політики. Сьогодні жінки служать у Бундесвері на рівних умовах із чоловіками, обіймаючи посади офіцерок, інженерок, пілотес, командирок підрозділів та аналітиків у сфері кібербезпеки. Вони беруть активну участь у міжнародних операціях під егідою НАТО, ЄС та ООН, зокрема в місіях у Малі, Косово, Афганістані та Лівані. Для підтримки гендерної рівності в армії Німеччини діє інституція уповноваженої з питань рівноправ'я, яка контролює дотримання прав жінок-військовослужбовиць, а також реалізуються програми менторства, професійного розвитку та запобігання дискримінації¹⁸.

Франція має одну з найвищих часток жінок у збройних силах Європи, і хоча деякі обмеження ще зберігаються, держава активно впроваджує політику гендерної рівності у військовій сфері. Станом на 2025 рік, жінки становлять понад 22% особового складу Збройних сил Франції, що є одним із найвищих показників у Європі¹⁹. Вони проходять службу у всіх основних видах військ – сухопутних силах, військово-повітряних силах, медичних підрозділах, а також у жандармерії та структурах стратегічного командування. Жінки обіймають посади офіцерок, пілотес, інженерок, медичних працівниць, аналітиків і командирок підрозділів. Попри високий рівень інтеграції, деякі обмеження все ще зберігаються. Зокрема, жінки не мають повного доступу до служби у морській піхоті, екіпажах підводних човнів та Французькому іноземному легіоні, хоча ці обмеження поступово переглядаються. Міністерство збройних сил Франції активно працює над усуненням структурних бар'єрів, впроваджуючи гендерно нейтральні стандарти фізичної та професійної підготовки, а також розширюючи програми підтримки жінок у військовій кар'єрі. У 2024 році було оновлено «План дій з питань гендерної рівності та змішаності», який передбачає створення мережі референтів з питань рівності, впровадження гендерного аудиту, а також посилення інституційної підтримки жінок у війську. Крім того, Франція отримала нагороду «*Égalité professionnelle femmes-hommes*» за досягнення у сфері професійної рівності у державному секторі оборони²⁰.

¹⁶ Gender equality in the Lithuanian Armed Forces // Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en>.

¹⁷ Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. (n.d.). Gender equality in the Lithuanian Armed Forces. Retrieved December 30, 2025. URL: <https://kam.lt/en>.

¹⁸ Див. докладніше: Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen // Bundesministerium der Verteidigung. 2023. URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862>; Bundesministerium der Verteidigung. (2023). Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862> та ін.

¹⁹ Ministère des Armées. (2025). Les femmes dans les armées : une longue histoire. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/femmes-armees-longue-histoire>

²⁰ Ministère des Armées. (2024). Mixité et égalité au ministère des Armées. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/sga/actualites/catherine-bourdes-ministere-armees-lun-taux-feminisation-du-personnel-militaire-plus-eleves-du>

У Нідерландах жінки мають повний доступ до військової служби з 1980-х років, а з 2022 року уряд зробив крок до формального прирівнювання їх до чоловіків у питанні оборонного обов'язку. Збройні сили Нідерландів (Koninklijke Landmacht) ще з 1980-х років відкрили всі військові спеціальності для жінок, включаючи бойові, технічні та командні посади²¹. Жінки служать у сухопутних військах, ВМС, ВПС, військовій поліції та кіберпідрозділах. У 2022 році уряд країни оголосив про намір запровадити обов'язкову військову реєстрацію для жінок, що стало важливим кроком до повної гендерної рівності в оборонному секторі. Це рішення означає, що жінки, як і чоловіки, підлягатимуть реєстрації у військовому реєстрі після досягнення повноліття, хоча сама служба залишається добровільною²². Нідерландські Збройні сили активно реалізують політику «diversity & inclusion», яка охоплює низку ініціатив, спрямованих на створення інклюзивного середовища. Серед них – гендерно чутливе навчання для командного складу, програми менторства для жінок-військовослужбовиць, а також адаптація умов служби для жінок із дітьми, включаючи гнучкий графік, доступ до дитячих садків та підтримку під час вагітності. У 2023 році Міністерство оборони Нідерландів також підтримало дослідження про вплив маскулінної культури на становище жінок у війську, визнавши потребу в подоланні стереотипів і зміцненні рівноправ'я²³.

У Великій Британії процес інтеграції жінок у збройні сили має тривалу історію та досягнув повної відкритості бойових посад у XXI столітті. Починаючи з 1990-х років, Міністерство оборони Великої Британії поступово розширювало можливості для жінок у військовій службі. У 2013 році жінкам було офіційно дозволено служити на підводних човнах Королівського флоту – це стало історичним кроком, оскільки раніше ця сфера вважалася виключно чоловічою через складні умови служби. У 2016 році уряд Великої Британії ухвалив рішення про відкриття всіх бойових посад для жінок, включаючи службу в піхоті, бронетанкових підрозділах та спеціальних силах. Сьогодні жінки служать у всіх видах Збройних сил Великої Британії – у сухопутних військах, Королівських ВПС, Королівському флоті та Королівській морській піхоті. Вони командують бойовими кораблями, літаками, танковими підрозділами, а також беруть участь у міжнародних миротворчих та стабілізаційних місіях під егідою НАТО, ООН та ЄС. Зокрема, жінки-військовослужбовиці були задіяні в операціях у Афганістані, Іраку, на Балканах та в Африці. Міністерство оборони Великої Британії впроваджує політику «Inclusive Defence», яка передбачає гендерно чутливе лідерство, рівний доступ до кар'єрного зростання, менторські програми, а також підтримку жінок у поєднанні військової служби з материнством²⁴. У 2021 році було створено спеціальну групу з питань гендерної рівності, яка координує заходи з подолання бар'єрів та забезпечення безпечного середовища для всіх військовослужбовців.

Досвід Північної Америки свідчить, що у США та Канаді жінки не лише мають повний доступ до військових посад, а й активно залучаються до командування, спецоперацій і формування гендерно чутливої культури в армії. Так, у Сполучених Штатах Америки з 2016 року жінки офіційно отримали доступ до всіх бойових спеціальностей, включаючи морську піхоту, танкові війська, спецпризначення та підрозділи сухопутних сил. Вони мають право служити на передовій, брати участь у бойових діях, очолювати бойові частини та проходити підготовку в елітних військових академіях. Армія США реалізує систему моніторингу гендерної рівності, яка включає звітність, навчання, а також політику нульової толерантності до дискримінації. Зокрема, кожен військовослужбовець зобов'язаний декларувати татуювання, що можуть містити мову ворожнечі або дискримінаційний зміст²⁵.

У Канаді жінки служать у Збройних силах з початку XX століття, а з 1989 року мають повний доступ до всіх військових спеціальностей, включаючи бойові. Канада стала однією з перших країн, яка відкрила жінкам шлях до військових підрозділів спеціального призначення. У 2021 році генерал-лейтенант Дженні Каріган (Jennie Carignan) стала першою жінкою, яка очолила Командування сухопутних військ Канади, що стало знаковим кроком у просуванні жінок на вищі командні посади²⁶. Канадські Збройні сили впровадили політику «інклюзивного лідерства», яка передбачає обов'язкове навчання з питань гендерної рівності для всіх командирів, використання Gender-Based Analysis Plus (GBA+) у плануванні операцій, а також створення безпечного середовища для жінок-військовослужбовиць. До 2026 року Канада планує, щоб кожен четвертий військовослужбовець був жінкою, що відображає амбітну мету щодо збільшення їхньої присутності у війську²⁷.

²¹ Nederland verlengt actieplan voor belang vrouwen wereldwijd // Ministerie van Defensie. 20.02.2025. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/02/20/nederland-verlengt-actieplan-voor-belang-vrouwen-wereldwijd>.

²² Bosch hoopt met onderzoek positie van vrouwelijke militair te verbeteren // Defensie.nl. 23.06.2023. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2023/06/23/bosch-hoopt-met-onderzoek-positie-van-vrouwelijke-militair-te-verbeteren>.

²³ Onderzoek: integratie van vrouwen in krijgsmacht verliep stroef // Defensie.nl. 06.06.2024. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2024/06/06/onderzoek-integratie-van-vrouwen-in-krijgsmacht-verliep-stroef>.

²⁴ Women in the Armed Forces: Progress and Next Steps // Ministry of Defence UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/women-in-the-armed-forces-progress-and-next-steps>.

²⁵ Army outlines gender integration implementation plan // U.S. Army. 11.03.2016. URL: https://www.army.mil/article/163980/Army_outlines_gender_integration_implementation_plan.

²⁶ Women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/services/women-in-the-forces.html>.

²⁷ Statistics of women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/services/women-in-the-forces/statistics.html>.

Досвід країн-членів НАТО та інших демократичних держав засвідчує, що ефективна інтеграція жінок у сектор безпеки можлива за умов послідовної державної політики, нормативної підтримки та інституційної відкритості. Розширення доступу жінок до військових посад, впровадження гендерно чутливих стандартів підготовки, а також створення безпечного та інклюзивного середовища стали ключовими чинниками трансформації збройних сил у багатьох країнах. На цьому тлі особливої актуальності набуває аналіз українського контексту – з огляду на тривалий збройний конфлікт, масштабну мобілізацію та зростання ролі жінок у забезпеченні національної безпеки. Збройні сили України, проходячи шлях реформ і адаптації до стандартів НАТО, також демонструють поступ у напрямі гендерної інтеграції, хоча цей процес має свої особливості, виклики та досягнення.

Характерною ознакою сучасного етапу розвитку Збройних Сил України є послідовне впровадження державної гендерної політики, що відповідає європейським стандартам та зобов'язанням України в межах міжнародних ініціатив. Гендерна політика у ЗСУ є ключовим елементом реформування сектору безпеки, спрямованим на забезпечення рівних прав, доступу до посад та умов служби для військовослужбовців незалежно від статі. Її розвиток відбувається у рамках євроатлантичної інтеграції, з урахуванням міжнародних стандартів. У жовтні 2000 року Організація Об'єднаних Націй ухвалила Резолюцію «Жінки, мир, безпека» – цей документ наголошує на важливій ролі жінок у запобіганні і врегулюванні конфліктів та в розбудові миру. Резолюція 1325 «Жінки, мир, безпека»²⁸ є однією з найбільш важливих документів Ради безпеки ООН у сфері політики безпеки. Саме це документ закликає держави-члени забезпечити більш активну участь жінок на всіх рівнях прийняття рішень в національних, регіональних і міжнародних інститутах, у механізмах запобігання, управління та вирішення конфліктів. Резолюція стала інституційною рамкою для інтеграції жінок до безпекового сектору²⁹. Ця політика спрямована на створення безпечного, справедливого та інклюзивного середовища, у якому кожен військовослужбовець – незалежно від статі – має рівні можливості для професійного зростання, служіння державі та реалізації власного потенціалу в умовах взаємної поваги та підтримки³⁰. Починаючи з 2016 року, Україна впроваджує Національний план дій щодо реалізації цієї резолюції, який передбачає активну участь жінок у процесах прийняття рішень, миротворчій діяльності та обороні держави. У 2018 р. Верховна Рада ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях». Завдяки цим змінам жінкам стали доступні такі бойові професії у війську, як гранатометниця, снайперка, артилеристка та інші. Раніше жінки могли претендувати переважно на небойові професії – зв'язківець наприклад. На сьогодні жінки командують підрозділами, у тому числі і ті які виконують бойові завдання.

Станом на 2019 рік жінки складали приблизно 15% особового складу Збройних сил України, переважно виконуючи функції у медичних, адміністративних і технічних підрозділах. Важливим етапом у трансформації гендерної політики стало ухвалення у 2021 році Національного плану дій з реалізації Резолюції 1325, який уперше в регіональному контексті закріпив принцип гендерної рівності як невід'ємну складову національної безпеки. Втім, справжнім каталізатором змін стало повномасштабне вторгнення Російської Федерації у 2022 році: в умовах широкої мобілізації та гострої нестачі людських ресурсів стало очевидно, що здатність до ефективної оборони визначається не статеву належністю, а рівнем підготовки, мотивації та фаховості. Це розуміння було офіційно визнане й закріплене в державній політиці. На початку 2022 року Міністерство оборони України офіційно дозволило жінкам проходити службу в усіх видах військових формувань – від підрозділів спеціального призначення, артилерії, танкових військ і авіації до морської піхоти, десанту та радіоелектронної боротьби³¹. Зараз гендерна належність не є обмежувальним чинником: вирішальне значення мають виключно рівень професійної підготовки та бойова спроможність. Такий підхід є показовим навіть у порівнянні з окремими країнами НАТО, де жінки досі не мають повного доступу до всіх бойових підрозділів. Станом на 1 січня 2025 року у Збройних силах України (ЗСУ) військову службу проходять понад 70 тисяч жінок, 5 500 з яких служать на передовій³². З 2023 року в українському законодавстві термін «бойо-

²⁸ Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security // United Nations. 31 October 2000. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).

²⁹ Інтеграція гендерних перспектив та роль жінок у Збройних Силах України [Integration of gender perspectives and the role of women in the Armed Forces of Ukraine]. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/intehratsiia-hendernykh-perspektyv-ta-rol-zhinok-u-zbroynykh-sylakh-ukrainy>

³⁰ Яворська Л. Що Резолюція 1325 змінила для України: від кар'єри до безпеки [What Resolution 1325 Has Changed for Ukraine: From Careers to Security] // Misto.Media. 2025. URL: <https://misto.media/articles/partnerska-stattia/3376-shcho-rezoliutsiia-1325-zminy-la-dlia-ukrayiny-vid-karyery-do-bezpeky>

³¹ Міністерство оборони України. Важливо сприяти виконанню міжнародних зобов'язань щодо гендерної рівності в ЗСУ [Ministry of Defense of Ukraine. It is important to promote the fulfillment of international commitments regarding gender equality in the Armed Forces of Ukraine] // Офіційний сайт МОУ. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vazhливо-spriyati-vikonannyu-mizhnarodnih-zobov-yazan-shhodo-gendernoyi-rivnosti-v-zsu-nataliya-kalmikova>

³² У Міноборони розповіли, скільки жінок служать в ЗСУ [The Ministry of Defense has revealed how many women serve in the Armed Forces of Ukraine]. Суспільне. Новини. URL: <https://suspihne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zinok-sluzat-v-zsu/>

вий військовослужбовець» вживається без гендерної прив'язки – це не лише символічне визнання, а й юридично закріплена реальність³³.

За роки війни гендерна політика у Збройних Силах України набула якісно нового виміру, трансформувавшись із суто кадрового інструмента на стратегічний елемент, що безпосередньо впливає на національну безпеку, згуртованість суспільства та підвищення бойової спроможності армії. До початку повномасштабної агресії з боку Російської Федерації жінки у війську нерідко зіштовхувалися з дискримінаційними практиками, сексуальними домаганнями та браком ефективних механізмів захисту. У ЗСУ зафіксовано понад 400 випадків домагань за два роки, з яких 87 завершилися дисциплінарними або кримінальними провадженнями. У відповідь на ці виклики Міністерство оборони України у 2022 році впровадило перший у Європі інституційний «Механізм реагування на сексуальне насильство». Цей механізм охоплює анонімні гарячі лінії підтримки, створення гендерних підрозділів у межах військових округів, а також залучення фахових психологів, юристів і представників правоохоронних органів для забезпечення комплексної допомоги постраждалим³⁴. На основі зібраних даних вживаються цільові заходи: проведення тренінгів із гендерної чутливості, заміна командного складу, впровадження нових правил проживання та взаємодії, посилення психологічної підтримки. За словами радниці з гендерних питань ЗСУ Оксани Григор'євої, щоденна робота з обробки звернень військовослужбовців дозволяє не лише реагувати на окремі випадки, а й формувати системне бачення проблеми, що стало основою для створення карти ризиків³⁵.

Українська модель підтримки жінок у секторі оборони демонструє системність, інноваційність і міжнародне визнання, що вирізняє її серед країн регіону. У 2023–2024 роках Україна зробила низку стратегічних кроків для посилення соціального захисту жінок-військовослужбовиць. Було відкрито 21 дитячий садок при військових частинах, що дозволило жінкам поєднувати службу з материнством. Запроваджено оплачувану річну відпустку після народження дитини, а також створено мережу підтримки жінок у ЗСУ, яка об'єднала понад 15 тисяч учасниць. Особливу увагу приділено ветеранкам, які втратили близьких, але продовжують службу – для них діє програма психологічної реабілітації, що включає індивідуальні консультації, групову терапію та підтримку з боку побратимів³⁶.

Інноваційним кроком стало впровадження гендерної оцінки військового бюджету – Україна першою в Європі почала системно аналізувати, як оборонні витрати впливають на жінок³⁷. Цей підхід базується на принципах Gender Responsive Budgeting (GRB), рекомендованих ООН та ЄС, і передбачає врахування потреб різних груп військовослужбовців на етапі планування, розподілу та використання бюджетних коштів³⁸. У 2024 році було виділено 120 млн грн на реконструкцію казарм з урахуванням потреб жінок: облаштовано окремі санітарні зони, кімнати для відпочинку, простори для догляду за дітьми. Ці стандарти стали обов'язковими для всіх нових військових об'єктів, що зводяться за державні кошти.

У 2023 році на законодавчому рівні було закріплено принцип, згідно з яким єдиною підставою для прийому на військову службу є професійна кваліфікація, незалежно від статі³⁹. Цей підхід відображено у змінах до Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та відповідних нормативно-правових актах Міністерства оборони. Хоча фізичні нормативи адаптовані з урахуванням фізіологічних відмінностей, бойові завдання залишаються однаковими для всіх військовослужбовців. Жінки на рівні з чоловіками виконують завдання у бойових підрозділах, включаючи штурмову піхоту, артилерію, розвідку та танкові війська. Однак, попри формальну рівність, структурні бар'єри у просуванні жінок на вищі командні посади залишаються. Станом на 2024 рік жінки-офіцери становлять лише 8–10% у вищих рангах. Причини цього криються не у браку компетенцій, а у тривалій інерції

³³ Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну [Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine Following Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine] // НІСД. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnnennya-rf-v-ukrayinu>

³⁴ Міноборони впроваджує стандарти НАТО щодо гендерної рівності у ЗСУ [The Ministry of Defense is implementing NATO standards on gender equality in the Armed Forces of Ukraine] // mod.gov.ua. 2024. 7 жовтня. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vprovadzhuje-standarti-nato-shhodo-gendernoi-rivnosti>

³⁵ Радниця з гендерних питань ЗСУ розповіла, що входить у її обов'язки [The Armed Forces of Ukraine's Gender Affairs Advisor explained what her responsibilities entail] // Главком. 11.03.2025. URL: <https://glavcom.ua/country/society/radnitsja-z-hendernikh-pitan-z-rozpovila-shcho-vkhodit-u-jiji-obovjazki-1048977.html>

³⁶ Гендерна рівність за час війни: здобутки та необхідні зміни [Gender Equality During Wartime: Achievements and Necessary Changes] // Громадський рух ЧЕСНО. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>

³⁷ Василюк О. Політики рівності в Україні як інструмент зменшення гендерної нерівності у військовій сфері: бакалаврська робота [Equality Policies in Ukraine as a Tool for Reducing Gender Inequality in the Military: A Bachelor's Thesis]. Львів: УКУ, 2023. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/0f291d75-2173-4c3e-bf17-36db24e1fe05/download>

³⁸ Гендерна рівність у ЗСУ після повномасштабного вторгнення РФ в Україну [Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine Following Russia's Full-Scale Invasion of Ukraine] // Національний інститут стратегічних досліджень. 25.09.2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomashtabnoho-vtorhnnennya-rf-v-ukrayinu>

³⁹ Гендерна політика у секторі безпеки і оборони: виклики та перспективи [Gender Policy in the Security and Defense Sector: Challenges and Prospects] // Національний інститут стратегічних досліджень. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/henderna-polityka-u-sektori-bezpeky>

командної культури, де домінують традиційні уявлення про лідерство як «чоловічу» прерогативу⁴⁰. Для подолання цієї диспропорції у 2024 році було запущено програму менторства «Лідерство без статі», ініційовану Міністерством оборони України за підтримки міжнародних партнерів⁴¹. Програма передбачає індивідуальний супровід жінок-офіцерок досвідченими менторами, тренінги з лідерства, стратегічного планування, управління підрозділами, кризового менеджменту та комунікації. Уже за перший рік реалізації 70% учасниць програми отримали підвищення, зокрема на посади командирок рот, штабних офіцерок, інструкторок у навчальних центрах. Серед прикладів – капітанка Ірина С., яка після участі в програмі очолила інженерно-саперний підрозділ на Сході України, та майорка Олена К., призначена заступницею командира батальйону з морально-психологічного забезпечення⁴².

Паралельно зі змінами у військовому середовищі трансформується і громадська думка. За результатами соціологічного опитування, проведеного Центром Разумкова, у 2023 році 42% українців вважали, що жінка не може бути командиром на передовій. У 2024 році цей показник знизився до 21%, а серед молоді (18–25 років) – до 9%⁴³. Така динаміка стала результатом масштабної інформаційної кампанії, що включала документальні фільми («Жінки війни», «Командирка»), медіапроекти на платформах Суспільного та Нromadske, публічні виступи жінок-командирок, а також освітні ініціативи у військових ліцеях і вищах⁴⁴.

Одним із ключових викликів для України в умовах тривалої війни залишається реінтеграція демобілізованих військовослужбовців у цивільне життя. Як зазначають українські посадовці, цей процес є не лише соціальним завданням, а глибокою інституційною реформою, яка має охоплювати не лише самих ветеранів, а й членів їхніх родин⁴⁵. У 2024 році уряд запустив Стратегію формування системи переходу від військової служби до цивільного життя (СП), розраховану до 2032 року. Вона передбачає створення цілісної системи підтримки, що об'єднує зусилля державних органів, місцевої влади, бізнесу та громадянського суспільства. Стратегія включає оновлення законодавства, створення переліку послуг за категоріями учасників, цифровізацію процесів, впровадження системи моніторингу якості та активізацію участі територіальних громад⁴⁶.

Водночас уже реалізується низка практичних програм професійної адаптації. Зокрема, проєкт «Норвегія – Україна. Професійна адаптація. Інтеграція в державну систему» (NUPASS) охоплює професійну перепідготовку, соціальну адаптацію та правову підтримку військових, ветеранів і членів їхніх родин. Реалізація здійснюється через мережу українських університетів у 17 регіонах. Учасники здобувають затребувані на ринку праці спеціальності – від IT до підприємництва⁴⁷. У 2023 році уряд також запровадив пілотну програму безоплатної професійно-технічної освіти для учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни. Програма охоплює понад 100 спеціальностей і передбачає індивідуальний супровід, психологічну підтримку та допомогу з працевлаштуванням⁴⁸. Для підтримки самостійного пошуку роботи Міністерство цифрової трансформації України спільно з платформою «Дія.Цифрова освіта» створили безкоштовний онлайн-курс «Як знайти бажану роботу після військової служби», заснований на реальному досвіді ветеранів АТО/ООС та рекомендаціях роботодавців⁴⁹. Проте ефективна реінтеграція потребує гендерно чутливого підходу. За даними дослідження Українського ветеранського фонду, жінки-ветеранки частіше звертаються по психологічну допомогу (47% проти 30% серед чоловіків), а 17,5% з них не повідомляють про свій ветеранський статус при працев-

⁴⁰ Гендерна рівність за час війни: здобутки та необхідні зміни [Gender Equality During Wartime: Achievements and Necessary Changes] // Громадський рух ЧЕСНО. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>.

⁴¹ Менторство для лідерів: європейська інтеграція та відновлення України [Mentoring for Leaders: European Integration and Ukraine's Recovery] // Платформа підвищення кваліфікації НАДС. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy>.

⁴² Менторство для лідерів: європейська інтеграція та відновлення України [Mentoring for Leaders: European Integration and Ukraine's Recovery] // Платформа підвищення кваліфікації НАДС. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy>.

⁴³ Жінки в армії: суспільна думка та виклики [Women in the Military: Public Opinion and Challenges] // Центр Разумкова. Аналітична записка. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zhinky-v-armii-ta-suspilna-dumka>.

⁴⁴ Онлайн-курс щодо дотримання принципів гендерної рівності в ЗСУ [Online Course on Adhering to the Principles of Gender Equality in the Armed Forces of Ukraine] // Національна соціальна сервісна служба України. 02.04.2025. URL: <https://nssu.gov.ua/news/onlain-kurs-shchodo-dotrymannia-pryntsyviv-hendernoi-rivnosti-v-zsu>.

⁴⁵ Міністерство у справах ветеранів України. Перехід від військової служби до цивільного життя [Ministry of Veterans Affairs of Ukraine. Transition from military service to civilian life]. URL: <https://mva.gov.ua/transition>.

⁴⁶ Стратегія формування системи переходу від військової служби до цивільного життя [Strategy for Establishing a System to Facilitate the Transition from Military Service to Civilian Life]. URL: <https://mva.gov.ua/news/start-strategyi-perehodu>.

⁴⁷ Проєкт NUPASS: професійна адаптація ветеранів [The NUPASS Project: Professional Reintegration of Veterans]. URL: <https://ifsa.kpi.ua/norway-ukraine/>.

⁴⁸ Безкоштовне навчання для ветеранів та їхніх дітей в університетах України [Free tuition for veterans and their children at universities in Ukraine] // Мінфін. 08.07.2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/07/08/154295370/>.

⁴⁹ Онлайн-курс «Як знайти бажану роботу після військової служби» [Online Course: "How to Find Your Dream Job After Military Service"] // Дія.Цифрова освіта. URL: <https://osvita.dia.gov.ua/courses/veterans-job>.

лаштуванні – через страх стигматизації або небажання викликати жалість⁵⁰. Додатковим бар'єром є наявність дітей на утриманні, що впливає на психологічний стан, фінансову стабільність і можливості професійної реалізації. Але ці та інші проблеми поступово вирішуються.

Висновок. Таким чином, гендерна політика у Збройних Силах України є не формальним наслідком міжнародних стандартів, а глибокою, органічною відповіддю на екзистенційні виклики війни. Вона постала як інструмент виживання, що дозволив мобілізувати повний людський потенціал, забезпечити внутрішню безпеку військового середовища, зберегти родини, підтримати моральний дух особового складу та підвищити ефективність командування в умовах постійного ризику та напруження. Унікальність українського досвіду полягає в тому, що інтеграція жінок у бойові підрозділи та інші ключові сфери оборони відбулася не через квоти, декларації чи зовнішній тиск, а як пряма відповідь на реальні потреби фронту. Цей процес був підкріплений системними законодавчими змінами, розвитком соціальної інфраструктури, впровадженням механізмів захисту прав військовослужбовців, гендерного бюджетування, програм менторства, психологічної підтримки та спеціалізованих ініціатив для матерів, які служать у війську.

Важливу роль у цій трансформації відіграли освітні програми, які стали фундаментом нової військової культури. Тренінги з гендерної чутливості, курси з прав людини, лідерства та етичної комунікації, а також навчальні модулі, адаптовані до стандартів НАТО, сприяли формуванню професійного середовища, вільного від дискримінації та упереджень. Освіта стала не лише засобом підвищення обізнаності, а й інструментом зміни мислення, що дозволив переосмислити роль жінки у військовій структурі – не як виняткову, а як рівноправну, необхідну і стратегічно важливу. Цей досвід вже визнається міжнародною спільнотою як зразок ефективної гендерної реформи в умовах війни. Україна не просто адаптувалася до стандартів НАТО – вона задала нову планку, перетворивши гендерну політику на фактор бойової спроможності, соціальної згуртованості та інституційної стійкості. У цьому – її внесок у глобальну історію військових трансформацій, що демонструє, як глибока внутрішня реформа, заснована на реальних потребах і людському потенціалі, здатна змінити не лише армію, а й суспільство загалом.

References

- Action Plan for the Implementation of the NATO/EAPC Policy on Women, Peace and Security 2021-2025. NATO. 2021. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2021/10/21/action-plan-for-the-implementation-of-the-natoeapc-policy-on-women-peace-and-security-2021-2025>
- Army outlines gender integration implementation plan // U.S. Army. 11.03.2016. URL: https://www.army.mil/article/163980/Army_outlines_gender_integration_implementation_plan.
- Bezkoshtovne navchannia dlia veteraniv ta yikhnikh ditei v universytetakh Ukrainy // Minfin. 08.07.2025. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2025/07/08/154295370/>.
- Bosch hoopt met onderzoek positie van vrouwelijke militair te verbeteren // Defensie.nl. . 23.06.2023. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2023/06/23/bosch-hoopt-met-onderzoek-positie-van-vrouwelijke-militair-te-verbeteren>.
- Bundesministerium der Verteidigung. (2023). Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862>.
- Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) / Konventsia pro likvidatsiiu vsikh form dyskryminatsii shchodo zhinok, pryiniata rezolutsiiei Heneralnoi Asamblei OON № 34/180 vid 18 hrudnia 1979 r. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text.
- Gender equality in the Lithuanian Armed Forces // Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. URL: <https://kam.lt/en>.
- Henderna polityka u sektori bezpeky i oborony: vyklyky ta perspektyvy // Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. 2024. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/henderna-polityka-u-sektori-bezpeky>
- Henderna rivnist u ZSU pislia povnomasshtabnoho vtornhennia RF v Ukrainu // NISD. 2023. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/henderna-rivnist-u-zsu-pislya-povnomasshtabnoho-vtornhennya-rf-v-ukrayinu>
- Henderna rivnist za chas viiny: zdobutky ta neobkhidni zminy // Hromadskyi rukh ChESNO. 20.02.2024. URL: <https://www.chesno.org/post/5879/>.
- Hrytsai, I.O. (2016). Problema hendernoho balansu u natsionalnykh zbroinykh sylakh: teoretyko-prykładnyi aspekt [The problem of gender balance in the national armed forces: theoretical and applied aspect]. Naukovyi visnyk publichnogo ta pryvatnoho prava - Scientific Bulletin of Public and Private Law, 5, 3-8. URL: <http://nvppp.in.ua/vip/2016/5/3.pdf>
- Hrytsaniuk V. V. Zhinky v systemi natsionalnoi bezpeky Izrailiu: shliakh do hendernoi rivnosti // Suspilstvo ta natsionalni interesy. 2025. № 11 (19). S. 569-577. URL: <https://sci.lubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/16747>
- Intehratsiia hendernykh perspektyv ta rol zhinok u Zbroinykh Sylakh Ukrainy. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/75-rokiv-nato/intehratsiia-hendernykh-perspektyv-ta-rol-zhinok-u-zbroinykh-sylakh-ukrainy>
- Konstytutsiia Ukrainy : pryiniata na piatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 chervnia 1996 r. : iz zminamy i dopov. stanom na 1 sich. 2020 r. URL: [https://www.president.gov.ua/documents/constitution_\(data_zvernennia:_30.12.2025\)](https://www.president.gov.ua/documents/constitution_(data_zvernennia:_30.12.2025))

⁵⁰ Український ветеранський фонд. Гендерні виклики реінтеграції. Аналітична записка [Ukrainian Veterans Fund. Gender Challenges in Reintegration. Policy Brief]. 2024. URL: <https://veteranfund.mva.gov.ua/research/gender2024>.

- Mentorstvo dlia lideriv: yevropeiska intehtratsiia ta vidnovlennia Ukrainy // Platforma pidvyshchennia kvalifikatsii NADS. 2024. URL: <https://pdp.nacs.gov.ua/courses/mentorstvo-dlia-lideriv-yevropeiska-intehtratsiia-ta-vidnovlennia-ukrainy>.
- Ministère des Armées. (2024). Mixité et égalité au ministère des Armées. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/sga/actualites/catherine-bourdes-ministere-armees-lun-taux-feminisation-du-personnel-militaire-plus-eleves-du>
- Ministère des Armées. (2025). Les femmes dans les armées : une longue histoire. Retrieved December 30, 2025, URL: <https://www.defense.gouv.fr/actualites/femmes-armees-longue-histoire>
- Ministerstvo oboronu Ukrainy. Vazhlyvo spriaty vykonanniu mizhnarodnykh zoboviazan shchodo gendernoi rivnosti v ZSU // Ofitsiinyi sait MOU. 2024. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vazhlyvo-spriyati-vikonanniu-mizhnarodnih-zobov-yazan-shchodo-gendernoyi-rivnosti-v-zsu-nataliya-kalmikova>
- Ministerstvo u spravakh veteraniv Ukrainy. Perekhid vid viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia. URL: <https://mva.gov.ua/transition>.
- Ministry of National Defence of the Republic of Lithuania. (n.d.). Gender equality in the Lithuanian Armed Forces. Retrieved December 30, 2025. URL: <https://kam.lt/en>.
- Minoborony vprovadzhuie standarty NATO shchodo hendernoi rivnosti u ZSU // mod.gov.ua. 2024. 7 zhovtnia. URL: <https://mod.gov.ua/news/minoboroni-vprovadzhuie-standarti-nato-shchodo-gendernoi-rivnosti>
- NATO Policy on Women, Peace and Security. NATO. 2024. URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2024/07/10/nato-policy-on-women-peace-and-security-2024>.
- Nederland verlengt actieplan voor belang vrouwen wereldwijd // Ministerie van Defensie. 20.02.2025. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2025/02/20/nederland-verlengt-actieplan-voor-belang-vrouwen-wereldwijd>.
- Onderzoek: integratie van vrouwen in krijgsmacht verliep stroef // Defensie.nl. . 06.06.2024. URL: <https://www.defensie.nl/actueel/nieuws/2024/06/06/onderzoek-integratie-van-vrouwen-in-krijgsmacht-verliep-stroef>.
- Onlain-kurs «lak znaity bazhanu robotu pislia viiskovoi sluzhby» // Diia.Tsyfrova osvita. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/courses/veterans-job>.
- Onlain-kurs shchodo dotrymannia pryntsyipiv hendernoi rivnosti v ZSU // Natsionalna sotsialna servisna sluzhba Ukrainy. 02.04.2025. URL: <https://nssu.gov.ua/news/onlain-kurs-shchodo-dotrymannia-pryntsyipiv-hendernoi-rivnosti-v-zsu>.
- Palagnyuk, M.M. (2015). Genderna problematika: vikliki suchasnosti [Gender issues: challenges of the present]. Humanitarnyi visnyk Zaporizkoi derzhavnoi inzhenernoi akademii - Humanitarian Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, 60, 73-83. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpgvzdia_2015_60_8
- Proiekt NUPASS: profesiina adaptatsiia veteraniv. URL: <https://ifsa.kpi.ua/norway-ukraine/> .
- Pryzov zhinok do armii v Yevropi: yaki krainy i chomu zminiuiut viiskovu sluzhbu // NV / BBC. 20 lystopada. URL: <https://nv.ua/ukr/world/countries/prizov-zhinok-do-armiji-v-yevropi-yaki-krajini-i-chomu-zminyuyut-viyskovu-sluzhbu-50562364.html>
- Putivnyk hendernoi intehtratsii u Zbroinykh sylakh Ukrainy. URL: https://www.osce.org/files/f/documents/4/8/479044_0.pdf
- Radnytsia z hendernykh pytan ZSU rozpovila, shcho vkhodyt u yii oboviazky // Hlavkom. 11.03.2025. URL: <https://glavkom.ua/country/society/radnytsja-z-hendernikh-pitan-zsu-rozpovila-shcho-vkhodit-u-jiji-obovjazki-1048977.html>.
- Security Council Resolution 1325 (2000) on Women, Peace and Security // United Nations. 31 October 2000. URL: [https://undocs.org/S/RES/1325\(2000\)](https://undocs.org/S/RES/1325(2000)).
- Sicherheitspolitik und Bundeswehr brauchen mehr Frauen // Bundesministerium der Verteidigung. 2023. URL: <https://www.bmvg.de/de/sicherheitspolitik-und-bundeswehr-brauchen-mehr-frauen-562862/>
- Sorokivska-Obikhod A. (2023) Implementatsiia Rezoliutsii rady bezpeky OON 1325 «Zhinky, myr, bezpeka» v zakonodavstvo Ukrainy za dosvidom Zbroinykh Syl Ukrainy. Henderna polityka v umovakh voiennoho stanu: pravovyi vymir : zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 15 chervnia 2023 r. Naukovo-doslidnyi instytut publicznego prava. Odesa: Vydavnytstvo «Iurydyka». S. 260-265.
- Statistics of women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/women-in-the-forces/statistics.html>.
- Stratehiia formuvannia systemy perekhodu vid viiskovoi sluzhby do tsyvilnoho zhyttia. URL: <https://mva.gov.ua/news/start-strategiyi-perehodu>.
- Tinin D.H. (2023) Deiki aspekty hendernoi rivnosti u voiennyi chas: yak viina zminiue rol zhinok u suspilstvi. Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Serii PRAVO. S. 432-437.
- U Minoborony rozpovili, skilky zhinok sluzhat v ZSU. Suspilne. Novyny. URL: <https://suspilne.media/965741-u-minoboroni-rozpovili-skilki-zhinok-sluzat-v-zsu/>
- Ukrainskyi veteranskyi fond. Henderni vyklyky reintehratsii. Analitychna zapyska. 2024. URL: <https://veteranfund.mva.gov.ua/research/gender2024>.
- Vasyluk O. (2023) Polityky rivnosti v Ukraini yak instrument zmenshennia hendernoi nerivnosti u viiskovii sferi: bakalavska robota. Lviv: UKU. URL: <https://er.ucu.edu.ua/bitstreams/0f291d75-2173-4c3e-bf17-36db24e1fe05/download>.
- Women in the Armed Forces: Progress and Next Steps // Ministry of Defence UK. URL: <https://www.gov.uk/government/publications/women-in-the-armed-forces-progress-and-next-steps>.

- Women in the Canadian Armed Forces // Canada.ca. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/women-in-the-forces.html>.
- Women in voluntary military service // Finnish Defence Forces. URL: <https://puolustusvoimat.fi/en/women-in-military-service>.
- Women, Peace and Security // NATO Topics. NATO. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/wider-activities/women-peace-and-security>.
- Yavorska L. (2025) Shcho Rezoliutsiia 1325 zminyla dlia Ukrainy: vid kariery do bezpeky // Misto.Media. URL: <https://misto.media/articles/partnerska-stattia/3376-shcho-rezoliutsiia-1325-zminyla-dlia-ukrayiny-vid-karyery-do-bezpeky/>
- Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia rivnykh prav ta mozhlyvostei zhinok i cholovikiv» vid 8 veresnia 2005 r. № 2866-IV. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2866-iv-3177> (data zvernennia: 29.12.2025)
- Zhinky v armii: suspilna dumka ta vyklyky // Tsentr Razumkova. Analitychna zapyska. 2024. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/zhinky-v-armii-ta-suspilna-dumka>.
- Zhydenko A. Zhinky u riznykh armiiakh svitu: dosiahnennia ta vyklyky // Vikna. 24 hrudnia. URL: <https://vikna.tv/dlia-tebe/novyny-ukrayiny/zhinky-u-riznykh-armiyah-svitu-dosyagnennya-ta-vyklyky>; Zhinky v konflikti: rol zhinok u protsesakh viiny ta myru // Lviv Herald. 2025. 17 kvitnia. URL: <https://www.lvivherald.com/uk/post/zhinky-v-konflikti-rol-zhinok-u-protsesakh-viiny-ta-myru/>

Надійшла до редколегії: 16.03.2026 / Рецензовано 17.04.2026 / Прийнято до друку 03.05.2026 / Доступно онлайн 30.05.2026

Приклад цитування:

Філіпенко, Н., Іванович, А., М. (2026). Військова реформа крізь призму гендерної рівності: український досвід. *Архів кримінології та судових наук*. 1 (13).160-173. DOI: <https://doi.org/10.32353/acfs.13.2026.15>